

A könyv jövője

Balogh Sándor
szakoktató

Szeretem a papír zizegését, szeretem ujjaimon érezni a könyvet. Mindaz a tudás, kulturális érték, amit egy könyv megjelenít, évszázadok tapasztalata. Benne van az írás, a papírkészítés, a nyomdászat, az írószközök története, a könyv- és kötetéstörténet, a tipográfia és a betűtervezés, a szövegszerkesztés, a kiadványtervezés, a grafikai és sokszorosítási ismeretek, a művészettörténet, a számítástechnika, mindazok a kézműves ismeretek, amelyek a kötésdíszítésnél szerepet játszhatnak, a bőrkikészítéstől a textilfestésig, a selyemtől a rézveretekig. A kérdés nem az, hogy ment-e a könyvek által a világ előrébb, (ment) hanem, hogy szükség lesz-e még könyvekre?

Szeretném elkerülni a Gutenberg-galaxis halálát vizionáló nyafogást ugyanúgy, mint a „volt is – lesz is” lekezelő legyintéses elintéztést. Írott információt vivő egyezményes és sokszorosított jelrendszerre mindig szükség lesz, de a hordozója és a sokszorosítás módja az adott kor technikai szintjéhez, a célszerűség, a gazdaságosság elvárásaihoz igazodik. Olvasni a jövőben is fogunk, ez nem vitás, hiszem, hogy érdemes végiggondolni a könyv lehetőségeit, és nemcsak azoknak, akiket munkájuk, hivatásuk tesz érintetté.

A könyv mai megjelenési formája és funkciója lényegében majd kétezer éve változatlan, a nyomtatás feltalálása felgyorsította tömegtermékké válását, az írott kultúra terjesztésével döntő mértékben hatott a társadalmi változásokra.

Elsődleges feladata mindig az információ tárolása és terjesztése volt. Az olvasó, sorsát, helyzetét felismerő és alkalomadtán alakítani képes embereket éppen úgy kinevelt, ahogy őket a bürokráciával szabályozó államhatalmat.

A klasszikus könyv ipari előállításához rengeteg papír szükséges, erdő, víz, energia és papír-

gyár, az újrahasznosítás, hatékonyságnövelés és környezetbarát technológiák dacára. Nem kell nagy jóstehetség ahhoz, hogy a Föld nevű bolygó hamarosan hétmilliárdnyi lakóját és az adott nyersanyagkészletet figyelembe véve mennyi esélyt adjunk a hagyományos papírgyártásnak és fenntartható fejlődésének. Az európai nyomdák a létükért küzdenek, meg kell felelniük a technológiai kihívásnak, a gyorsasági, minőségi elvárásoknak, ugyanúgy, ahogy az olcsón és nagy tömegben termelő kínai óriásnyomdák konkurenciájának, kapacitásuk egyre nagyobb részét a reklámgrafikák, szórólapok, dízscsomagoló anyagok kivitelezése teszi ki. A kis nyomdák likviditási gondoktól szenvednek, és sorban zárnak be.

Senkit ne tévesszen meg a könyvfesztiválok nyüzsgése, valójában a napi olvasásra fordított idő folyamatosan csökken, ahogy az olvasók száma is. Ma Magyarországon egy felnőtt naponta átlagosan három órát tévézik, és 15 percet olvas, amit messze ver a számítógép előtt elszörfölt idő. Akinek lesz egy olcsó, zsebre vágható e-könyve, kisebb könyvtárnyi irodalommal memóriájában, az nem fogja nyaraláskor a világ-irodalom gyöngyszemeit több kötetben bepakolni poggyászába. Lomtalanításkor hegyekben állnak a kidobott könyvek, antikváriumok panganak az ürességtől, a vásárlók hiányától, könyvesboltok és fiókkönyvtárak zárnak be, a kiadók érthetően minimális kockázatot vállalva csökkentik a példányszámot, amúgy is szűk lakóterünkben egyre kevesebb hely jut a könyvespolcoknak. A gyűjtők kivárnak és „vateráznak”, mások külföldön igyekeznek jó áron elpasszolni a magyar konstruktivista könyvművészet hajdani remekeit. A könyvkötőképzés visszaszorult, és nemcsak nálunk, a műhelygyakorlatok ideje lecsökkent, elfogynak a műhelyek, mesterek, iskolák és tanulók. Egy gépsor kiszolgálásához ma valóban nincs szükség képzett szakmunkásra, de a jövőben talán a gépsorra sem lesz. Bizonytalan a mesterképzés,

és nincsenek olyan pályázatok, kiállítások, amik felkelthetnék az elmostohásodott média figyelmét. Hiányzik a szakmai összetartás, egymás munkájának értékelése, döcögnek a szakmai hírek az információs sztrádán. A könyvrestaurálás, elsődleges funkcióját betöltve, konzerválássá alakul, az igényes restaurálás az állapotmegőrzésen felül reprezentációs célokra, kiállításokra vagy aukciókra, gyűjtőknek prezentálja a kifogástalan állapotban megmaradt köteteket. Az elvonásokkal sújtott közgyűjtemények könyv-örökbefogadásokkal próbálnak szponzorhoz és forráshoz jutni.

Vakok lennénk, ha nem vennénk észre a könyv szerepének megváltozását, és a tendenciákat a gazdasági válság nyakába varrnánk.

Fogalmi zavar van a megnevezések használatában. A művészkönyvalkotók munkáinak döntő többsége objekt, legfeljebb ürügy a könyvforma, részemről nem nevezném őket könyvnek, cseppet sem vonva kétségbe művészi kvalitásaikat. A könyvkötészetek művészi kötésnek titulált dúsan aranyozott, álbordás, historizáló kötéseiből leginkább az ízlés hiányzik, tisztelet a kivételeknek, és nem kizárva a megrendelő óhaját, ezek bizony könyvek, de nem művésziek. A könyvművesek válasza a kihívásra: egyedi könyveket és kötések hoznak létre, amiben benne van az évezredek tudása, de ők is, véleményük, tehetségük, esztétikus formában, könyvben elmondva, lapozhatóan, tapinthatóan, olvashatóan. Művesség, vagyis képzés útján elsajátított mesterség. A könyvműves kreatív kötéstervet készít, szükség szerint bemodellez, és kézműves ismeretei segítségével, lehetőleg művészi színvonalon maga kivitelez. A tartalomért a szerző felel, a jó könyvműves a forma szépségére hajl, legyen az egy tervezett betű,

oldalpár vagy a borítás színvilága. A mérték a tárgy esztétikai értéke lesz, amit elveszít tömegtermékként, annyit nyerhet bibliofil képzőművészeti alkotásként, és nyer vele a könyves szakma.

A Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola könyvműves tanulói egyrészt visszanyúlnak a kézi könyvkötés tradícióihoz, felelevenítve a technológia hagyományait, a papírmárványozástól az oromszegő varrásig, másrészt hasznosítják nemes grafikai és művészettörténeti ismereteiket, a számítástechnika és digitalizálás kínálta új lehetőségeket a tipográfiai tervezéstől a szövegszerkesztésig. Tisztelik az elődök tudását, a munkába vett anyagot, legyen az kézi merítésű papír vagy egy kecske bőre.

Tudomásom szerint ma Közép-Európában egyedül Budapesten van könyvműves képzés, legközelebb Lipcsében, Stuttgartban, és talán Észtországban találunk hasonlót. Ritka és remélem értékes, mint egy könyvritkaság.

Könyvműves szakon idén végzett diákok érettségi vizsgamunkaként szabadon választott könyvhöz terveztek kötetet és kiviteleztek munkájukat. Mindegyikük beszkennelte vagy a már betördelt szöveget használta, szerkesztette tovább, választott betűtípust, állított össze oldalpárokat. Dokumentációval, fázisfotókkal kiállítva prezentálják azt a folyamatot, ami a kész tárgyhöz vezet.

Kopácsi Fanni választása Paulo Coelho Tizenegy perc c. könyve volt, amihez linéotechnikával készített nyomtatónak felhasználásával kivitelezett fehér papíralapon, áttört textilfedéssel borított, hamis betáblázású kötet. Weöres Sándor Rongyszőnyeg c. verseskötetét *Édes Piroska* kávéárgyatlatú papíríveken képzelte el, papírkötéses regényként, amit egy hozzá illő fonott tarisznyában hordozhat magával tulajdonosa, utalva a köztük levő közvetlen, napi kapcsolatra.

Az Esti kréta c. verseskötet Parti Nagy Lajos alkotása, most *Sall Fanni* fogalmazta át formai világát. Illusztrálta a verseket, és rajzait beillesztette a szövegtükrökbe. Kék kecskebőrbe kötötte, gondosan megkomponálva a metszés, az előzékek, a kézzel varrt oromszegők, a fehér festékfólia nyomás harmóniáját, méltóságteljesen és mégis visszafogottan, felvonultatva a kézműves tudásának javát. Kiugró teljesítménye példázta mindazt a lehetőséget, amit a szakon elsajátított tudás és az egyéni képesség elérni képes. Munkái megtekinthetők a <http://picasa.web.google.com/fanni03> oldalon.